

90. výročí vzniku Československa a jeho armády

8
ČAS

Rok 1938: Přípravy na konflikt

V minulých dílech seriálu o československé armádě meziválečného období jsme se věnovali zejména jejímu vzniku a bojům, které byla nucena svádět v prvních měsících existence samostatného státu. V letošním roce si však připomínáme i další výročí spojené s našimi ozbrojenými silami. Jsou to události dramatického roku 1938, kdy se rozhodovalo o další existenci suverénní Československé republiky.

Změna mezinárodní situace

Zářijová krize roku 1938 byla vyvrcholením vývoje, který od počátku 30. let zcela změnil vojensko-politickou situaci ve střední Evropě a tím i strategické postavení Československé republiky.

Historickým vývojem bylo dáno, že již od samého počátku existence samostatného Československa na podzim 1918 byly jeho vztahy s téměř všemi okolními státy mimořádně špatné. Německo a Rakousko byly chápány jako nepřátelské státy (Československo se počítalo za bojujícího člena Dohody). Vztahy s obnoveným Polskem již v prvních týdnech osudově zkomplikovaly spory o Těšínsko, Oravu či Spiš, které dokonce vyústily v krátkou válku na počátku roku 1919. Vzájemné rozpory se nakonec podařilo dočasně utlumit až po razantním zásahu Francie, jejímž zástupcům se pouze s vypětím všech sil podařilo oba své spojence dotlačit k příměří.

Avšak zcela nejhorší byla situace ve vztazích s Maďarskem, které se nevzdávalo nároků na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Až do poloviny roku 1919 tak na Slovensku probíhaly boje různé intenzity, které vázaly značnou část sil československé armády. I tento konflikt byl utlumen teprve po tvrdém zásahu dohodových mocností (reprezentovaných opět hlavně Francií) ve prospěch Československa. I nadále však Maďarsko představovalo nezanedbatelnou hrozbu pro územní celistvost nového československého státu. Jediným sousedním státem, se kterým mělo Československo relativně dobré vztahy, tak bylo pouze Rumunsko, s nímž ho však pojil pouze nejkratší úsek hranic na samotném východě republiky. Tento vývoj předznamenal také válečné přípravy naší armády v meziválečném období.

V prvních letech existence Československa nebylo Německo považováno za zdroj možného ohrožení. Po uzavření příměří v listopadu 1918 a následném podpisu mírové

smlouvy ve Versailles v červnu 1919 byla vojenská síla Německa značně omezena. Pozemní vojsko (Reichswehr) bylo redukováno na pouhých 100 000 mužů, byla zrušena branná povinnost, stejně jako generální štáb. Kromě drastického omezení válečného námořnictva (jež se situace ČSR příliš netýkalo) bylo Německu zakázáno vlastnit těžké dělostřelectvo, tankovou techniku, bojová letadla i bojové plyny. Zakázána byla také výstavba permanentního opevnění a dalších speciálních vojenských objektů.

Tato opatření minimalizovala nebezpečí vzniku německo-československé války na počátku 20. let. I přes tuto skutečnost byly již krátce po vzniku (květen 1919) samostatného státu vypracovány tři operační plány pro případný konflikt, který mohl vypuknout v případě, že by Německo odmítlo podepsat mírovou smlouvu a byl by obnoven válečný stav. Na těchto nástupních plánech se aktivně podíleli zejména důstojníci francouzské vojenské

mise (resp. přímo francouzský hlavní štáb), a proto předpokládaly hluboký průnik československých jednotek do hloubi německého území (Bavorsko, Horní Franky, Sasko) v přímé spolupráci se vstřícným postupem francouzské armády od západu. Charakteristické pro velkolepé plány francouzských plánovačů je to, že příliš nebraly ohled na skutečný stav

Avšak ani v následujících letech nebyla příprava možné války proti Německu zcela opomíjena. V roce 1921 byl například vypracován operační plán útoku na Slezsko ve spolupráci s polskou armádou s následným postupem na Berlín. I tato varianta (pocházející opět od francouzského hlavního štábu) nebyla příliš realistická a nerespektovala

hem reálnější než konflikt s Německem (s tzv. Výmarskou republikou měla ČSR víceméně korektní vztahy) považovalo opětovné vzplanutí nepřátelství s Maďarskem. O významu, který nejvyšší politici i vojenští představitelé Československa maďarskému nebezpečí přikládali, svědčí i skutečnost, že právě pro případ konfliktu s Maďarskem vzniklo na počát-

Hlavním letounem pro spolupráci s pozemními silami byl ve druhé polovině 30. let Letov Š.328n. Tento stroj sloužil v roce 1937 u 91. těžké noční stíhací letky leteckého pluku 6. Letoun byl zakoupen z prostředků Národní letecké sbírky, což značí trojúhelníková vlajka na boku trupu

československého vojska, které bylo navíc silně zatíženo vleklým konfliktem na Slovensku. Realizace těchto nástupních plánů zřejmě nebyla v kontextu situace roku 1919 vůbec možná a je jen štěstím, že se zcela vyčerpané Německo podvolilo mírové smlouvě.

komplikované československo-polské vztahy. Francouzský hlavní štáb zcela zřetelně posuzoval situaci ve střední Evropě pouze z hlediska francouzské vojenské doktríny, která jako hlavní nebezpečí jasně definovala možný další válečný konflikt s Německem. Tento pohled také reflektovala spojenecká smlouva mezi Francií a ČSR z ledna 1924, která byla ve své vojenské části zaměřena výhradně na válku s Německem.

Pro situaci 20. let je zcela charakteristické, že velení československé armády za mno-

ku 20. let nové vojenské uskupení. Sdružovalo státy, které po první světové válce získaly značnou část území bývalého Uherska a cítily se být ohroženy otevřenými snahami o revizi – Československo, Rumunsko a Jugoslávie. Podpisem československo-jugoslávské smlouvy (srpen 1920), československo-rumunské smlouvy (duben 1920) a konečně i rumunsko-jugoslávské smlouvy v červnu 1920 vznikla tzv. Malá dohoda. Vzájemné smlouvy zavazovaly účastnické státy k poskytnutí vojenské pomoci v případě napadení kteréhokoliv účastníka Maďarskem. Avšak na případné konflikty

Součástí výcviku čs. armády byla i koordinace součinnosti mezi pěchotou, obrněnou vozbou a letectvem.

Československé letectvo se v omezené míře připravovalo i na vedení strategických náletů na nepřátelské území. Noční akce měly uskutečňovat hlavně letouny Aero MB.200 vyráběné ve francouzské licenci. Tento MB.200 létal u 86. letky leteckého pluku 6.

členských zemí s jinými státy (například případná válka mezi ČSR a Německem, Jugoslávie s Itálií či Rumunsko se SSSR) se smlouvy Malé dohody nevztahovaly. To ale zřejmě nebylo v průběhu 20. let hodnoceno příliš negativně. Jako problematická se konstrukce malodohodových smluv začala ukazovat až ve 30. letech. Pozdější pokusy o prohloubení spojeneckých vazeb však nevedly k úspěchu pro zjevnou nechuť účastnických zemí angažovat se v možných konfliktech s evropskými mocnostmi (např. ČSR nechtěla podporovat Rumunsko v možné válce se SSSR, se kterým sama uzavřela spojeneckou smlouvu).

Vnímání Maďarska jako prvořadé hrozby pro integritu Československa se plně projeвило i ve vojenském plánování 20. let. Na československo-maďarské hranici (resp. na území celého Slovenska a Podkarpatské Rusi) byla stále udržována poměrně silná vojska, která byla přednostně vybavována kvalitní výzbrojí. Například Letecký pluk 3 „M. R. Štefánika“ dislokovaný na Slovensku (Nitra) byl ve 20. letech vždy udržován na vysokých stavech letadlové techniky, která byla přednostně doplňována novými stroji. Maďarské nebezpečí také vedlo k první, částečné, mobilizaci československé armády. Stalo se tak v říjnu 1921 po pokusu bývalého rakousko-uherského císaře Karla I. o státní převrat a návrat na maďarský trůn. Současně s československou armádou mobilizovali i spojenci z Malé dohody, ale situaci se nakonec podařilo po zásahu velmocí urovnat bez nutnosti vojenského zásahu zvenčí.

Zaměření československé armády na možný konflikt s Maďarskem se projevilo i v přípravě operačních plánů vojska. Již v letech 1919 a 1920 vzniklo několik nástupních plánů, které počítaly s obranou Slovenska proti maďarskému útoku. Jako důkaz vážnosti, která byla Slovensku přikládána, je možné uvést, že jeden z nástupních plánů počítal dokonce se současnou obranou proti maďarské i polské armádě.

Ani v následujících letech neztratila maďarská problematika nic ze svého významu.

V rámci Malé dohody tak vzniklo do 30. let celkem 19 variant operačních a nástupních plánů spojeneckých armád. Například podle nástupního plánu z roku 1929 (označení IIIA) měla čs. armáda obsadit pás přibližně 50 km podél hranic a tak měla obsadit strategická průmyslová i zbrojní centra, stejně jako blokovat důležité komunikace. Konečnou likvidaci maďarského odporu pak měl zaručit postup rumunské armády od východu a jugoslávské z jihu.

Německá hrozba

Na počátku 30. let však došlo k zásadní změně orientace československé armády. Příčinou byl politický vývoj v sousedním Německu, kde se fakticky zhroutil parlamentní

variant tohoto plánu, z nichž některé počítaly i s válkou s Maďarskem či s Německem i Maďarskem současně. Hlavní důraz ve případných bojových operacích měl být kladen na kooperaci se spojeneckými silami Francie (boje proti Německu) a států Malé dohody (válka s Maďarskem). Analýza potřeb nástupního plánu III však s sebou přinesla i nutnost redislokace řady jednotek a také změnu organizační struktury bojových formací (přechod na sborovou organizaci, změna skladby pěších divizí, změna jezdeckých brigád na tzv. rychlé divize a pod.). Nástupní plán počítal s vytvořením čtyř armád ze 14 sborů. Síla mobilizované československé armády měla dosáhnout 34 pěších divizí a 4 brigády jezdeckta (resp. od roku 1937 rychlé divize). Přímou ochra-

Audience náčelníka hlavního štábu gen. L. Krejčího a generálního inspektora armády gen. J. Syrového u prezidenta E. Beneše 1. ledna 1938. Po prezidentově pravici stojí ministr obrany F. Machník

politický systém a po volbách v lednu 1933 se moci ujala Nacionálně socialistická dělnická strana vedená A. Hitlerem. Nacisté od samého počátku jasně deklarovali jako jeden ze svých hlavních cílů obnovení vojenské síly Německa a revizi versailleského uspořádání střední Evropy. To znamenalo přímou hrozbu pro suverenitu Československa a vedlo ke změně jeho vojenského plánování.

V letech 1933 a 1934 byl proto rozpracován nástupní plán III, který pojímal jako prioritní konflikt s Německem. Vzniklo několik

nu hranic mělo zajistit 12 hraničních oblastí sdružených do 6 hraničních pásem.

S postupující militarizací Německa a vzrůstající protičeskoslovenskou agresivitou jeho představitelů se v polovině 30. let nadále zvyšovala prioritou možné československo-německé fronty. Nástupní plán IV z roku 1936 již operace proti Maďarsku považoval za zcela druhořadé a pro toto bojiště počítal s nasazením pouhých tří pěších divizí. Ostatní československé jednotky měly být soustředěny proti Německu a boje s Maďary

měly vést zejména armády spojenců z Malé dohody. Podrobnější rozpracování této koncepce představoval i plán V z roku 1937, který mj. zpřesňoval mobilizační plány či rozmístění prostředků protivzdušné obrany.

V polovině 30. let se do československého válečného plánování promítly i výsledky diplomatické snahy o posílení pozice ČSR v možném konfliktu s Německem. Kromě tradičně hlubokých, i když postupně výrazně slábnoucích vazeb na Francii se naší diplomacii podařilo navázat spojenecké kontakty s další evropskou mocností, kterou byl Sovětský svaz. Sbližování Československa a SSSR vyvrcholilo podepsáním spojenecké smlouvy v květnu 1935. Tato smlouva navazovala na obdobnou dohodu mezi SSSR a Francií a předpokládala vzájemnou vojenskou pomoc v případě nevyprovokovaného napadení Němec-

Linie objektů těžkého opevnění doplňovaly soustavy protitankových i protipěchotních překážek. Zde jsou zachyceny u srubu K-35 nad Mladkovem v Orlických horách.

Do roku 1933 byl náčelníkem hlavního štábu čs. armády gen. Jan Syrový, který poté vykonával funkci generálního inspektora. V září 1938 byl jmenován předsedou vlády.

kem. Účinnost této smlouvy však byla vázána na současné poskytnutí vojenské pomoci ČSR ze strany Francie. Přesto se však angažování Rudé armády v případném československo-německém konfliktu stalo předmětem našeho vojenského plánování.

Budování čs. opevnění

Součástí plánů obrany ČSR z poloviny 30. let byl i záměr vybudovat souvislé linie permanentního opevnění po vzoru francouzské Maginotovy linie. Do poloviny 40. let měly být kolem hranic s Německem a Maďarskem, později i s Polskem a Rakouskem vybudovány souvislé linie lehkých pevnostních objektů, které na strategicky významných úsecích měly

doplňovat linie těžkých srubů s uzly obrany v podobě dělostřeleckých tvrzí (ty spojovaly několik těžkých objektů rozsáhlým podzemním zázemím). Na některých místech měly obranu zesilovat i linie lehkého opevnění v českém vnitrozemí – viz. tzv. Pražská příčka. Výstavba československého opevnění začala v roce 1935 v oblasti Bratislavy a o něco později na Ostravsku a plným tempem pokračovala až do zářijové krize v roce 1938. Plán počítal s výstavbou 1276 těžkých objektů (část z nich měla tvořit 25 tvrzí) a 15 463 objektů lehkého opevnění. Do září 1938 bylo vybudováno 226 těžkých objektů, 9 tvrzí a přes 10 000 lehkých objektů. Po technické stránce je systém československého stálého opevnění z 30. let hodnocen velmi vysoko a některá řešení v místních podmínkách předčila původní francouzské vzory. I když v krizových dnech září 1938 nebyl opevňovací systém ani zdaleka dokončen, představoval strategický prvek, se kterým československé vojenské plánování začalo vážně počítat.

Významný pokrok, kterého bylo v opevňovacích pracích dosaženo do konce roku 1937, se plně projevil v novém nástupním plánu VI. Ten platil od února 1938 a v souvislosti s výstavbou linií opevnění předpokládal co nejdříve obranu českého pohraničí a pouze pozvolný ústup na úzkou linii fronty na česko-slovenském pomezí. Tento nástupní plán i nadále počítal s neutralitou Rakouska i Polska (zde se však již promítly obavy z proněmecké orientace polského vedení a neutralitu měl zaručit diplomatický nátlak Francie). Československým vojenským plánovačům samozřejmě nezůstal utajen rychlý nárůst vojenského potenciálu Německa po vypovězení Versailleské smlouvy a obnovení zbrojení v roce 1935. Nástupní plán VI proto

již počítal s defenzivním bojem proti výrazné přesile. Přesto počítal s možností úspěchu strategické obrany až do doby, kdy přejde do ofenzivy francouzská armáda a odpoutá hlavní síly Wehrmachtu. Hrozbu vstupu Maďarska do války po boku Německa měly eliminovat rumunské a jugoslávské síly. Československá armáda i nadále mohla proti Maďarsku nasadit nejvýše tři divize. Přesto bylo zapojení Maďarska do konfliktu československým hlavním štábem hodnoceno jako relativně výhodná varianta. Po zásahu vojsk Malé dohody se totiž předpokládalo poměrně rychlé zlomení maďarského odporu, což by nejen uvolnilo dodatečné síly československé armády pro boj s Německem, ale po dohodě s Rumunskem také umožnilo poměrně rychlý přesun jednotek Rudé armády na československo

Od roku 1933 byl náčelníkem hlavního štábu československé armády armádní generál Ludvík Krejčí

-německou frontu. Všechny výše uvedené nástupní plány československé armády z 30. let přitom nebyly dogmaticky zaměřené pouze na obranu. V případě vhodných podmínek měly naše jednotky aktivně přecházet do rozsahem omezených ofenzív, včetně operací na nepřátelském území.

Změna strategické situace po anexi Rakouska

Strategická situace Československa se radikálně změnila po německé okupaci Rakouska dne 12. března 1938. Pro naši armádu tento krok znamenal výrazné prodloužení hranice s Německem a tím i stále více reálné frontové linie. Reálně tak začalo hrozit rychlé obklíčení vojsk bránících Čechy vstřícným úderem z Rakouska a z německého Slezska. Situace byla o to horší, že hranici s dosud neutrálním Rakouskem kryla pouze slabá linie opevnění.

Anexe Rakouska samozřejmě vyvolala bezprostřední reakci československé armády. Po prvních improvizovaných obranných opatřeních vstoupil v květnu 1938 v platnost nový nástupní plán VIa, který zahrnoval změnu strategické situace. Tento plán celkově přehodnocoval možnosti obrany Čech, rozmístění jednotek a využitelnost obranných linií v daném prostoru. Předpokládal také urychlenou výstavbu linií lehkého opevnění na hranici s bývalým Rakouskem (od března 1938 německá Ostmarka), které na nejdůležitějších místech (jižní Morava) zesilovaly sruby těžkého opevnění. Pod tíhou hrozícího obklíčení hlavní štáb rezignoval na snahy o dlouhodobou obranu pohraničního pásma v západní části Čech, ale počítal se zachycením na obranné linii v hlubším zázemí. V případě ústupu měla být co nejdéle držena linie na řekách Labe a Vltava. Po jejím prolomení byl předpokládán ústup na záchytnou linii na Českomoravské vrchovině (čára Slavonice-Jihlava-Litomyšl-Orlické hory), která by se již severním křídlem opírala o souvislou linii těžkého opevnění. Další záchytná linie obrany měla ležet na moravsko-slovenském pomezí, kde byla předpokládána dlouhodobá obrana až do zásahu spojeneckých mocností.

Nástupní plán VII

Nástupní plán VIa byl víceméně rychlou reakcí na nečekanou změnu mezinárodní situace. A tak již v červnu 1938 vstoupil v platnost podrobnější a důkladněji zpracovaný nástupní plán VII. Zaměřoval se zejména na co neoptimálnější rozložení disponibilních sil československé armády, na vyplnění proluk v liniích opevnění (zejména v úsecích lehkého

opevnění v Čechách), zesiloval obranu nejvíce ohrožených oblastí a určoval místa soustředění jednotek manévrového sledu armády. Nástupní plán VII počítal s pouze časově omezenou obranou Čech, která měla umožnit uskutečnění mobilizace, evakuaci strategického materiálu a rozvinutí mobilizované armády. I tento plán však předpokládal tvrdou obranu linie na Vltavě a Labi, která by umožnila evakuaci Prahy a přípravu záchytného postavení na Českomoravské vysočině. Přitom linie Vltava-Labe nebyla ani v plánu VII chápána pouze jako zadržovací postavení. V případě úspěšného odporu do doby nástupu francouzské armády mohlo být drženo delší dobu a nebylo vyloučeno jeho využití i při přechodu do útoku. Československý hlavní štáb správně předpokládal (potvrzují to i plány německého generálního štábu), že se protivník bude

pu (plán zvažoval ještě možnost vybudování záložní linie obrany na Váhu), na které měla bojující armáda vytrvat do doby, než se plně projeví francouzský postup do nitra Německa či dokud se k našim jednotkám nepřipojí větší formace Rudé armády. Pokud by se tyto předpoklady nesplnily a obrannou linii na moravsko-slovenské hranici již nebylo možné udržet, pak by další pokračování boje československé armády již nemělo smysl.

Nástupní plán VII je odborníky hodnocen poměrně vysoko. Zejména je oceňována racionální snaha o co nejefektivnější rozložení disponibilních sil a propracovaný systém postupného stahování z Čech za využití prvků manévrového boje na jižním křídle. Na druhé straně však plán VII měl významnou slabinu. Byla jí předpokládaná koordinace se spojeneckými armádami Francie a Sovětského

Pro mobilní zálohy byla i v obranné válce důležitá motorizace. Potřebné úrovně se však do roku 1938 nepodařilo plně dosáhnout

snažit eliminovat československou armádu do deseti dnů od počátku bojových operací (plán počítal s možností vypuknutí konfliktu překvapivým úderem bez vyhlášení války). Po uplynutí této doby již německá armáda musela koncentrovat hlavní síly na západní frontě proti nastupující francouzské armádě. Tím by výrazně vzrostly šance naší armády na udržení odporu v Čechách, případně na Českomoravské vrchovině.

Limitujícím faktorem možností obrany Československa se v roce 1938 stalo udržení jižní části fronty (severní Morava byla poměrně dobře kryta soustavou těžkého opevnění, jehož rychlé prolomení nebylo pravděpodobné). Do oblasti jižních Čech a jižní Moravy proto byly nasazeny nejkvalitnější jednotky naší armády, které měly za každou cenu zadržovat německý postup. Vzhledem k nedokončenosti linií stálého opevnění v této oblasti zde byla plánovaná pohyblivá obrana. Pokud by se jižní křídlo obrany nepodařilo udržet, měl následovat postupný ústup do povodí Moravy a později na moravsko-slovenské pomezí. Tato linie byla československým hlavním štábem hodnocena jako nejzazší linie ústu-

svazu. I když byly obrysy plánu projednávány z francouzskými i sovětskými zástupci, o reálné koordinaci československé armády se spojeneckými silami nemůže být řeči. Ani jedna strana neposkytla československému hlavnímu štábu podrobnější informace o nástupech svých sil ve prospěch ČSR. V nastávající krizi proto československá armáda musela spoléhat zejména na své vlastní síly a na schopnost odolat náporu mnohonásobně přesily německých vojsk. I přes zjevnou nepřítel takovéto situace však nehodnotilo československé vedení situaci jako beznadějnou a bylo odhodláno hájit celistvost a samostatnost republiky.

Jan MÁČE ■

Titulní foto: Nejmohutnějšími objekty československého opevnění byly dělostřelecké sruby pro tři houfnice ráže 100 mm, které byly budovány výhradně jako součást dělostřeleckých tvrzí.

Prameny:

Kol.: Vojenské dějiny Československa III. díl, naše vojsko 1987
John M.: Zářij 1938 I. a II. díl, Bonus A 1997
John M.: Zářij 1938 – Role a postoje spojenců ČSR, Votobia 2000
Straka K.: Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939, Avis 2007
<http://www.army.cz>